

Bijlage VWO  
**2022**

tijdvak 1

**oud programma**

**geschiedenis**

Bronnenboekje

## Prehistorie en oudheid

---

### bron 1

De Romeinse politicus Marcus Porcius Cato schrijft rond 180 voor Christus een leerboek voor algemene vorming, opgedragen aan zijn zoon:

Ik zal het te zijner tijd over die Grieken hebben, mijn zoon Marcus, en vertellen wat ik in Athene uitstekend vind en dat het wel goed is hun boeken in te zien, maar niet ze grondig te bestuderen. (...) Wanneer dat volk ons zijn wetenschappers geeft, zal het hier alles ondermijnen en des te erger als het zijn dokters hierheen stuurt. (...) Ook ons betitelen ze als 'barbaren' en ze beledigen ons nog onbeschofter dan andere volken door ons boerenpummels te noemen. Ik heb je verboden je met dokters in te laten.

## De middeleeuwen

---

### bron 2

In 914 schrijft paus Johannes X aan aartsbisschop Hervé van Reims:

Uw brief heeft me meteen vervuld (...) met blijdschap vanwege de bekering van de Normandiërs, die ooit plezier hadden in het bloedvergieten, maar nu, zoals u schrijft, blij zijn dat zij verlost zijn door het bloed van Christus. Hiervoor danken wij God en smeken Hem om hen te helpen met het geloof. Ze zijn onbeschaafd en nieuwelingen in het geloof. In hoeverre zij onderworpen moeten worden aan strenge kerkelijke straffen voor hun terugval, het doden van priesters en het offeren aan afgoden, laten wij aan uw oordeel over, omdat niemand beter dan u de gewoonten en gebruiken van deze mensen zal kennen. U begrijpt natuurlijk wel dat het niet raadzaam is om ze te behandelen volgens de strengheid die de kerkregels vereisen.

### bron 3

Tussen 1378 en 1396 schrijft de monnik Henry Knighton een kroniek. Daarin schrijft hij over het leven van John Wycliff (1329-1384) onder meer het volgende:

Christus bracht het evangelie [een deel van de Bijbel] aan de geestelijkheid en de kerkleraren, zodat zij dit aan leken en zwakke personen konden verkondigen. (...) Maar deze (...) John Wycliff vertaalde dit uit het Latijn naar het Engels, waardoor het zelfs beter toegankelijk werd voor leken en voor vrouwen die konden lezen, dan eerder voor geleerde geestelijken, zelfs voor diegenen die dit [het evangelie in het Latijn] het beste begrepen. Op deze manier werd de parel van het evangelie in het rond geworpen en door de poten van varkens vertrapt en dat wat vroeger een kostbaar bezit was voor zowel de geestelijkheid als de leken, is nu overgeleverd aan bespotting.

## Vroegmoderne tijd

---

### bron 4

Op 1 juli 1579 komt in 's-Hertogenbosch het bericht binnen dat Maastricht is veroverd en geplunderd door het leger van de Spaanse landvoogd. De Bosschenaar Heyman Voicht van Oudheusden doet verslag van wat er die dag op de Markt van zijn stad gebeurt:

Men moet weten dat er die dag een betrouwbaar bericht was ontvangen over de verovering van Maastricht. (...) Op het vernemen van dit bericht dwongen daarop de goddeloze calvinisten, nog meer geërgerd en fanatieker dan voorheen, in de voor- en namiddag van die dag het stadsbestuur om de Unie van Utrecht te aanvaarden. En naast de aanvaarding dwongen zij het stadsbestuur ook deze af te kondigen vanaf het raadhuis. Maar toen die afgekondigd was, wilden zij, nog niet voldaan, de katholieken ook nog verplichten deze Unie te bekrachtigen met een plechtige eed. Dit weigerden de katholieken beslist. (...) Zo begonnen de calvinisten (...) in de straten bij de Markt met wachtposten, namelijk met schutters, door hen van tevoren bewapend en opgeleid, verraderlijk en vanuit een hinderlaag, de katholieken te overvallen en als eersten op hen te schieten. Dit was om vijf uur in de namiddag. Toen de katholieken zagen dat ze verraden en bijna verloren waren, (...) raakten zij in een hevig gevecht verwickeld met de vijand – man tegen man – en zij bezetten met geweld het raadhuis en zelfs de hele Markt en zo verdreven de katholieken de calvinisten daarvandaan, waarbij aan beide kanten velen sneuvelden of gewond raakten.

### bron 5

Een fragment uit een anoniem pamflet uit 1583 uit de Republiek:

Hoewel er geen regeringsvorm in de wereld bestaat die geen nadelen heeft en niet kan worden misbruikt, is het duidelijk dat er geen geschiktere en stabielere regeringsvorm in deze moeilijke tijden kan worden bedacht en ingesteld dan de aristocratie vermengd met de democratie, dat wil zeggen de regering van de beste edellieden en de verstandigste burgers.

## bron 6

In de *Proeve over de opvoeding, aan de Nederlandse moeders* uit 1779 geeft Betje Wolff het volgende advies aan moeders voor de opvoeding van hun kinderen:

Leer hun om de MENS los te zien van de omstandigheden waarin hij geplaatst is. Zeg tegen hen op de juiste momenten: "Jullie hebben overvloed, maar er zijn mensen die gebrek hebben aan het noodzakelijke". [...] Zeg tegen hen: "Wij zijn van nature allen gelijk," en "Hij is de beste, de grootste van de mensen, die de minste gebreken heeft, en de meeste deugden bezit". Laat niet toe dat zij uw dienstboden of diegenen die in de ogen van de wereld hun minderen zijn, met verachting behandelen. Leer hun het grote verschil tussen een informele manier van met anderen omgaan, die niet passend is en die alle rangen verwacht, en een zondige arrogantie, die niemand meer vernedert dan degene die haar koestert.

## Moderne tijd

---

## bron 7

Op 6 februari 1888 houdt kanselier Bismarck zijn laatste grote rede over de Duitse buitenlandse politiek in de Rijksdag. Een fragment hieruit:

Wij liggen midden in Europa. Wij hebben minstens drie aanvalsfronten. Frankrijk heeft slechts zijn oostgrens en Rusland slechts zijn westgrens waar ze aangevallen kunnen worden. (...) God heeft ons in een situatie geplaatst, waarin we dankzij onze burens nooit lui of traag zullen worden. Hij heeft de meest oorlogszuchtige en rusteloze van alle naties, de Fransen, naast ons geplaatst en laat oorlogszuchtige gevoelens in Rusland groeien terwijl die daar vroeger in mindere mate aanwezig waren. Zo worden we dus van beide zijden gedwongen tot inspanningen die we anders niet geleverd zouden hebben. De snoeken in de Europese karpervijver verhinderen ons karpers te worden.<sup>1)</sup> (...)

Het is niet de angst die ons vreedzaam maakt, maar het bewustzijn van onze kracht. We zijn sterk genoeg om onszelf te beschermen, zelfs als we op een ongunstig moment worden aangevallen. Ik ben geen voorstander van een aanvalsoorlog. Maar als oorlog toch ontstaat door een aanval van ons, dan is het vuur door iemand anders aangestoken. Wij zullen het vuur zelf niet aansteken.

noot 1 Een snoek is een roofvis, een karper niet.

**bron 8**

Een affiche uit 1943:



Tekst in de bron:  
Atlantikwal  
1943 is geen 1918

## bron 9

Het tijdschrift *Eulenspiegel* is een humoristisch maandblad dat vanaf 1954 uitgegeven wordt in de DDR. In augustus 1961 verschijnt deel 33, met deze tekening op de voorkant:



Onder de afbeelding staat:

Hier moeten jullie werken! Kom toch hierheen,  
Bij lieve oom Lemmer is de honing veel beter!

Onder aan de strook vliegenpapier staan geldtekens en het woord 'honing'.

Toelichting:

De rozen zijn rood. Rood staat symbool voor het socialisme / communisme in de DDR.

De strook vliegenpapier staat voor het kapitalisme in West-Duitsland.

Ernst Lemmer is in 1961 voorzitter van de Exil-CDU, een West-Duitse organisatie die is opgericht om Duitsers te helpen die uit de DDR naar West-Duitsland zijn geëmigreerd.

**bron 10**

Foto van de Tsjecho-Slowaakse fotograaf Ladislav Bielik uit 1968, genomen in Bratislava (Tsjecho-Slowakije).



## bron 11

De Amerikaanse zanger Elvis Presley (1935-1977) biedt in 1970 president Richard Nixon (1913-1994) zijn diensten aan. Een fragment uit het verslag van het bezoek van Presley aan het Witte Huis door Bud Krogh, een medewerker van de president:

Washington DC, 21 december 1970

De president bracht in dat hij dacht dat Presley wel contact kon leggen met jonge mensen en hoe belangrijk het was dat hij zijn geloofwaardigheid behield. Presley antwoordde dat hij die behield "gewoon door te zingen". Hij zei dat hij niet tot de jongeren doordrong als hij een speech afstak op het podium, maar dat hij hen op zijn eigen manier moest bereiken. De president knikte instemmend.

Presley opperde dat hij dacht dat The Beatles<sup>1)</sup> de grote kracht waren geweest achter het anti-amerikanisme. De president knikte instemmend en keek ietwat verbaasd. De president bracht toen naar voren dat dezelfde mensen die drugs gebruikten ook vooraan liepen bij de protestdemonstraties tegen Amerika. Geweld, druggebruik en een protesthouding schenen bij elkaar te horen in vrijwel een en dezelfde groep jongeren. (...)

Presley zei op een zeer geëmotioneerde wijze tegen de president dat hij "achter hem stond". Hij bleef herhalen dat hij behulpzaam wilde zijn (...). Hij zei ook dat hij zich al tien jaar bezighield met de bestudering van de hersenspoeltechnieken van de communisten en met de drugcultuur; dat hij daar veel over wist en geaccepteerd werd door de hippies.

noot 1 een populaire popgroep uit Groot-Brittannië